

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Босого Олександра Михайловича
на тему: «Соціалізація молодіжної статеві-вікової групи в українському
традиційному суспільстві ХІХ – першої чверті ХХ століття»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційного дослідження на тему «Соціалізація молодіжної статеві-вікової групи в українському традиційному суспільстві ХІХ – першої чверті ХХ століття» зумовлюється як сучасними суспільними викликами, так і потребами розвитку історико-педагогічної науки. У контексті трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві, особливої ваги набуває осмислення механізмів соціалізації молоді, адже саме ця вікова група є ключовим носієм потенціалу відтворення соціальних і культурних норм. Звернення до досвіду традиційного українського суспільства дозволяє глибше зрозуміти витоки та закономірності становлення особистості, закладені в системі народної культури, яка акумулює багатовікові уявлення про виховання, соціальну інтеграцію та життєві стратегії молодого покоління.

Наукова актуальність дослідження посилюється недостатнім рівнем розробленості означеної проблематики в українській історико-педагогічній думці. Попри наявність окремих розвідок, комплексне вивчення соціалізаційних практик молодіжних статеві-вікових груп у традиційному суспільстві залишається фрагментарним, що зумовлює потребу системного аналізу відповідних культурних і педагогічних феноменів. Особливого значення набуває фіксація та інтерпретація тих елементів традиційної культури, які відображають універсальні аспекти людського буття й водночас формують національно специфічні моделі соціальної поведінки.

З огляду на сучасні процеси державотворення та утвердження національної ідентичності, зростає роль народної педагогіки як важливого джерела ціннісних орієнтирів і виховних практик. Її вивчення сприяє збереженню культурної самобутності та забезпечує узгодженість освітньо-виховних підходів із історично сформованими соціокультурними умовами

розвитку українського народу. У цьому контексті дослідження соціалізації молоді в традиційному середовищі постає не лише як ретроспективний аналіз, а як підґрунтя для осмислення й оновлення сучасних підходів до виховання та соціальної інтеграції молодого покоління.

Отже, актуальність теми визначається необхідністю поєднання історичного досвіду з сучасними потребами суспільства, зокрема в частині формування ефективної молодіжної політики, орієнтованої на гармонійний розвиток особистості, збереження національних цінностей і забезпечення сталого поступу української держави. Тому звернення дисертанта до окресленої проблеми є досить своєчасним.

У роботі чітко представлено наукову новизну і теоретичну значущість. Обґрунтовані в ній положення, узагальнення і висновки надзвичайно важливі для процесу подальшого розвитку історико-педагогічної науки в контексті розв'язання проблем соціалізації молодіжної статево-вікової групи в українському традиційному суспільстві.

Босий О. М. коректно й чітко сформулював мету, завдання, підібрав методи дослідження, що дозволило йому визначити найбільш ефективні підходи до організації наукового пошуку.

Не викликає заперечень й логіка подання результатів дослідження; структурування матеріалу та його представлення у трьох розділах дисертації дозволило здобувачу ґрунтовно й послідовно розкрити окреслену проблему виокремленого історичного періоду.

Аналіз змістовної сторони дисертації Босого О. М. засвідчує, що її автор розкриває важливе наукове питання, спрямовуючи пошук на вивчення особливостей соціалізації молоді в українському традиційному суспільстві ХІХ – першої чверті ХХ ст. як цілісного соціокультурного феномену, що поєднує нормативно-ціннісні, поведінкові та світоглядні складники формування особистості.

Варто зазначити, що текст дисертації комплексно охоплює широке коло питань стосовно ретроспективи аналізу досягнень минулого, збереження та

примноження напрацювань попередніх поколінь (праці істориків, істориків педагогіки) та джерельну базу (праці етнографів), ґрунтовного вивчення закономірностей соціалізації молоді та окреслення чинників розвитку молодіжного середовища у традиційній культурі. Це дало змогу пошукувачу змодельовати систему соціалізації молоді, що відображає взаємодію цілеспрямованих виховних впливів і стихійних соціокультурних процесів у межах селянської спільноти.

Значущим доробком у змісті роботи є виокремлення трьох періодів вивчення означеної проблеми, що дозволило не лише систематизувати наукові підходи, а й простежити еволюцію дослідницьких акцентів – від описово-накопичувального етапу етнографічних розвідок до сучасного теоретико-узагальнювального осмислення традиційних моделей виховання.

Здійснюючи аналіз джерельної бази, автор переконливо доводить її репрезентативність і наукову цінність, зокрема через залучення етнографічних записів ХІХ – першої чверті ХХ ст., що дало можливість відтворити цілісну картину соціалізаційних практик української молоді.

Цінним у роботі є представлення особливостей статево-вікової структури молодіжної спільноти, окреслення меж категорії «молодь», а також розкриття змісту соціалізації як багатовимірного процесу засвоєння норм, знань і цінностей, що забезпечували інтеграцію індивіда в традиційне суспільство та виконання ним соціально значущих ролей.

Другий розділ дисертації справляє цілісне враження завдяки внутрішній логічній узгодженості та концептуальній виваженості викладу, що дозволяє авторові переконливо репрезентувати молодіжні громади як важливий соціокультурний феномен традиційного українського суспільства.

Змістовне наповнення розділу засвідчує глибину наукового пошуку дисертанта, який зосереджує увагу на з'ясуванні ролі парубочих і дівочих об'єднань у процесі соціалізації, обґрунтовуючи їх значення як своєрідних регуляторів соціальних відносин та носіїв усталених норм і цінностей.

Безперечною перевагою дослідження є те, що автор не обмежується описом функціонування молодіжних громад, а розкриває їх як багатофункціональне освітнє середовище, що поєднувало виховні, соціально-організаційні та комунікативні аспекти, забезпечуючи інтеграцію молоді у структуру традиційної спільноти.

Наукову цінність становить здійснений аналіз функцій молодіжних громад, який дозволив виокремити їх роль у врегулюванні міжособистісних стосунків, підтриманні соціального порядку, організації громадського життя та взаємодії з представниками місцевої влади. Такий підхід значно розширює уявлення про соціальну вагу молодіжного середовища.

Суттєвим здобутком є інтерпретація ініціаційних практик як важливого елемента входження до молодіжної спільноти, що поєднували перевірку фізичної, соціальної та моральної готовності індивіда до виконання дорослих ролей.

Переконливою видається позиція автора щодо ролі народної педагогіки, у межах якої формувалися стандарти шлюбно-репродуктивної поведінки; при цьому акцент на ігрових формах соціального контролю демонструє глибоке розуміння психологічних особливостей молодіжного середовища та механізмів підтримання соціальної рівноваги.

Розділ містить цінні узагальнення щодо молодіжної субкультури як відносно автономного простору соціалізації, де через систему звичаєво-обрядових практик відбувалося засвоєння ключових норм і моделей поведінки, необхідних для повноцінного функціонування індивіда у традиційному суспільстві.

Третій розділ дисертації вирізняється змістовною насиченістю та аналітичною глибиною, оскільки автор зосереджується на розкритті механізмів функціонування народної педагогіки як дієвого інструменту регуляції поведінки молоді в традиційному українському суспільстві.

Беззаперечною перевагою роботи є висвітлення цілісної системи морально-етичних норм, що формувалися у молодіжному середовищі, а також

засобів їх засвоєння і підтримання. Автор переконливо демонструє, що народна педагогіка виробила як ефективні моделі соціального контролю, так і чітко окреслену систему санкцій за порушення усталених норм, що забезпечувало стабільність суспільного життя.

Вагомим здобутком дисертації є детальний аналіз морально-регулятивних механізмів, зокрема тих, що стосувалися шлюбно-репродуктивної поведінки молоді. Розкриття форм суспільного осуду та покарань, попри їхню жорсткість, дозволяє глибше зрозуміти нормативно-ціннісні засади традиційної культури та їх роль у підтриманні соціального порядку.

Наукову цінність становить також систематизація форм соціальної взаємодії у молодіжному середовищі – від традиційних способів комунікації (ярмарки, церковні зібрання, побратимство, посестринство) до специфічних інститутів дозвілля й соціалізації (вечорниці, досвітки, вулиця), які автор обґрунтовує як важливі простори формування особистості.

Окремої уваги заслуговує інтерпретація цих форм як багатофункціональних соціокультурних феноменів, що не лише організовували дозвілля молоді, а й виконували виховну, комунікативну та консолідаційну функції, сприяючи зміцненню як родинних, так і громадських зв'язків.

Цінним у роботі є виокремлення та аналіз репресивних і пермисивних методів регуляції поведінки, що дозволяє авторові показати багатовимірність виховних впливів у молодіжному середовищі. Такий підхід розкриває тонкий баланс між осудом і заохоченням як механізмами соціалізації та формування прийнятних моделей поведінки.

Безперечною заслугою дослідження є також звернення до символічних і ігрових форм взаємодії, які, з одного боку, виконували функцію соціального контролю, а з іншого – сприяли налагодженню міжособистісних стосунків, вираженню симпатій і формуванню комунікативної культури молоді.

Третій розділ істотно підсилює загальну наукову цінність дисертації, адже демонструє народну педагогіку як цілісну, внутрішньо узгоджену систему виховних впливів, що забезпечувала відтворення соціальних норм, збереження

культурних традицій та формування національної ідентичності молодого покоління.

Всі наукові положення й висновки дисертації є повно обґрунтованими.

Робота має практичне значення, яке полягає в тому, що отримані результати створюють ґрунтовну основу для подальшого вивчення проблем соціалізації в традиційному українському суспільстві, а також відкривають можливості для розширення наукових досліджень у галузі історії педагогіки та етнопедагогіки. Узагальнений теоретичний і фактологічний матеріал може бути ефективно використаний для оновлення змісту навчальних дисциплін (історія педагогіки, теорія виховання, народознавство, етнографія дитинства), розроблення навчально-методичного забезпечення, підручників і посібників. Важливою перевагою є можливість застосування результатів дослідження у системі післядипломної педагогічної освіти, діяльності закладів позашкільної освіти, а також громадських організацій. Окремо слід підкреслити потенціал використання отриманих напрацювань у розробленні сучасних молодіжних соціальних програм, що засвідчує їх актуальність і прикладну спрямованість.

Цінним у роботі є введення дисертантом до наукового обігу нових та маловідомих фактів, етнографічних матеріалів, архівних джерел, що розкривають специфіку соціалізації української молоді в традиційному суспільстві, зокрема функціонування молодіжних громад, механізмів морально-нормативної регуляції поведінки, гендерно-вікових ролей та звичаєво-обрядових практик як чинників формування особистості.

Вагомими, що відповідають сучасним вимогам, є впровадження та оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. Як підтвердження цього є їх належна апробація на 3-х Міжнародних та 2-х Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено у 13 наукових працях, серед яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 3 статті – у зарубіжних наукових виданнях (у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science), 1 стаття та 5 тез – апробаційного характеру.

Отже, представлення результатів дослідження, кількість та обсяг публікацій, їх повнота розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо наукових робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація є самостійною науковою працею, в якій висвітлені власні ідеї, що дозволили вирішити поставлені завдання. Робота містить теоретичні та методичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. При її написанні дотримані принципи академічної доброчесності, адже використані в дисертації ідеї інших авторів мають відповідні посилання і застосовані для підкріплення узагальнених результатів.

Виходячи із зазначеного, є підстави вважати дисертаційну роботу Босого О. М. дослідженням, що має теоретико-практичну значущість та свідчить про вміння автора виявляти й ґрунтовно досліджувати актуальні проблеми історико-педагогічної науки. Водночас рецензована робота містить положення, які спонукають до дискусії. До них можна віднести такі:

1. Представлений поняттєво-категоріальний апарат дослідження потребує більшої концептуальної впорядкованості. Більш чітка конкретизація цих категорій сприяла б посиленню теоретичної цілісності дослідження.

2. Автор детально репрезентує звичаєво-обрядові практики, форми молодіжного дозвілля, морально-етичні норми та механізми соціальної регуляції, однак не завжди достатньо чітко простежує їх педагогічну функціональність та вплив на формування особистості.

3. У дисертації переконливо розкрито функціонування молодіжних громад як інституту соціалізації, однак окремі аспекти регіональної специфіки їх діяльності подано фрагментарно; більш чітке порівняльне висвітлення відмінностей посилило б аргументацію автора та надало висновкам більшої репрезентативності.

4. Аналіз ініціаційних практик і форм входження молоді до статеві-вікових груп є змістовним та науково цінним, проте питання їх трансформації в умовах суспільних змін кінця XIX – початку XX століття, а також окремі аспекти

більш розгорнуто. Це надало б дослідженню додаткової актуалізації та динамічності.

5. Розкриваючи механізми морально-нормативної регуляції поведінки молоді, автор детально характеризує репресивні та пермисивні методи впливу, однак співвідношення їх ефективності та ролі у формуванні особистості не стало предметом окремого узагальнення. Висвітлення цього аспекту могло б логічно підсилити відповідний аналітичний блок дослідження.

Проте висловлені зауваження і побажання не знижують загальної високої оцінки проведеного дослідження. Вважаю, що дисертаційна робота Босого Олександра Михайловича на тему: «Соціалізація молодіжної статеві-вікової групи в українському традиційному суспільстві XIX – першої чверті XX століття» є завершеним, цілісним і самостійним дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 р. № 502), а її автор Босий Олександр Михайлович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри освітніх наук

Центральноукраїнського

державного університету

імені Володимира Винниченка



Микола ДУБІНКА

